

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

กรอบแนวคิดและทิศทางการพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) มีแนวคิดที่ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 -10 โดยยังคงยึดหลักการปฏิบัติตาม “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และขับเคลื่อนให้บังเกิดผลในทางปฏิบัติที่ชัดเจนยิ่งขึ้นทุกภาคส่วน ทุกระดับ ยึดแนวคิดการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” มีการเชื่อมโยงทุกมิติของการพัฒนาแบบบูรณาการ ทั้งมิติด้าน สังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันให้พร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทั้งในระดับปัจเจก ครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ขณะเดียวกัน ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในกระบวนการพัฒนาประเทศ ซึ่งในประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้งหมดได้มีประเด็นยุทธศาสตร์ความเข้มแข็งภาคเกษตร ความมั่นคงของอาหารและพลังงาน (ธีรพงษ์ มหาวิโร. 2555 : 26 - 32)

ภาคเกษตรมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากเกี่ยวข้องกับคนจำนวนมาก เป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงชาวโลก ก่อให้เกิดความมั่นคงด้านอาหารเป็นฐานวัตถุดิบให้กับภาคอุตสาหกรรมและบริการ สร้างรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งยังเป็นวิถีชีวิต แหล่งภูมิปัญญา และวัฒนธรรมที่สืบสานมานาน การพัฒนาภาคเกษตรให้ยั่งยืนจึงถือเป็นหัวใจของการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลา 15 ปีที่ผ่านมา ภาคเกษตรประสบปัญหาเกี่ยวกับกระแสการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ และสภาพภูมิอากาศส่งผลต่อโอกาสการพัฒนาโดยรวม (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2554 : ก) ซึ่งจะเห็นได้จากในขณะที่สังคมชนบทกำลังเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของการผลิตทางการเกษตร ในฐานะที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญของชนบทกำลังลดลง และการโยกย้ายของคนรุ่นใหม่เพื่อไปประกอบอาชีพในสาขาการผลิตอื่น ๆ แต่ทำไมบรรษัทเกษตรและอาหารกำลังเติบโตและขยายกิจการอย่างรวดเร็ว เจ้าของธุรกิจการเกษตรกลายเป็นคนที่มั่งคั่งที่สุดของประเทศ และมีนักลงทุนข้ามชาติขยายการลงทุนทางการเกษตรเข้าไปในประเทศต่าง ๆ ซึ่ง

รวมถึงการยึดครองที่ดิน (Land Grabbing) ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และระดับโลก แต่เกษตรกรซึ่งเป็นกลุ่มประชาชนหลักที่อาศัยอยู่ในชนบทกลับประสบกับปัญหาหนี้สิน และสูญเสียที่ดินทำกินกลายเป็นผู้เช่าที่ดินในสัดส่วนที่เพิ่มมากขึ้น อย่างรวดเร็ว (วิฑูรย์ เลี่ยนจำรูญ <http://www.biothai.net/sites/default/files/corp-watch-1.pdf> สืบค้นเมื่อ 9/10/2555)

โดยจะเห็นได้อย่างชัดเจนในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 ครึ่งเรือนเกษตรกรมีหนี้สินเฉลี่ย 36,866 บาทต่อครัวเรือน เพิ่มขึ้นเป็น 54,409 บาทต่อครัวเรือน โดยเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ 4.99 ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 10 หนี้สินครัวเรือนเกษตรกรเพิ่มขึ้น เนื่องจากมีการกู้ยืมเพื่อใช้ในการผลิตทางการเกษตรทั้งนี้แม้ในระยะที่ผ่านมาราคาสินค้าเกษตรและรายได้จากการขายผลผลิตทางการเกษตรจะเพิ่มขึ้นแต่รายจ่ายในการซื้อปัจจัยการผลิตและสินค้าอุปโภคบริโภคก็เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้เกษตรกรต้องมีภาระหนี้เพิ่มขึ้น สำหรับภาวะความยากจนของครัวเรือนเกษตรกรในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 ครัวเรือนเกษตรกรยากจน มีจำนวน 2.31 ล้านครอบครัว ลดลงเหลือ 1.16 ล้านครอบครัวในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 9 แต่ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 10 ครัวเรือนเกษตรกรยากจนมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็น 1.75 ล้านครอบครัว และเมื่อพิจารณาความเป็นธรรมของการกระจายรายได้จากกลุ่มครัวเรือนเกษตรกร ซึ่งในที่นี้แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม จำแนกตามรายได้ คือ กลุ่มที่ 1) มีรายได้ต่ำสุด (ร้อยละ 20 แรกจนที่สุด) กลุ่มที่ 2) มีรายได้รองต่ำสุด กลุ่มที่ 3) มีรายได้ปานกลาง กลุ่มที่ 4) มีรายได้รองสูงสุด และกลุ่มที่ 5) มีรายได้สูงสุด (ร้อยละ 20 สุดท้ายรวยที่สุด) พบว่าสัดส่วนรายได้ของกลุ่มครัวเรือนเกษตรกรที่มีรายได้สูงสุดหรือรวยที่สุดต่อกลุ่มครัวเรือนที่มีรายได้ต่ำสุดหรือจนที่สุดลดลงเล็กน้อยจาก 19.39 เท่า ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 8 เหลือ 18.02 เท่า ในช่วงแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 10 นั้นหมายถึง ช่องว่างระหว่างรายได้ของกลุ่มรวยที่สุดกับกลุ่มจนที่สุดลดลง แสดงให้เห็นว่าในสังคมมีความเป็นธรรมหรือความเท่าเทียมกันในเรื่องของการกระจายรายได้เริ่มลดลง ดังนั้นแนวทางสำคัญที่จะต้องปรับปรุง คือพยายามลดช่องว่างระหว่างรายได้ของกลุ่มรวยที่สุดกับกลุ่มจนที่สุดลงให้มากกว่านี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2554 : 8 - 9)

สิทธิเกษตรกรและความมั่นคงทางอาหาร ถือเป็นเรื่องสำคัญของเกษตรกรเป็นอย่างมาก และเป็นปัจจัยสำคัญของการทำเกษตรกรรมยั่งยืนด้วย เพราะระบบเศรษฐกิจและการเมืองของโลกในปัจจุบันขับเคลื่อนไปด้วยกระแสโลกาภิวัตน์ที่เอื้อต่อการเคลื่อนย้ายทุน ปัจจัยการผลิต และสินค้าข้ามพรมแดนอย่างรวดเร็ว ได้ส่งผลกระทบต่อเกษตรกร โดยเฉพาะการเข้ามาควบคุมการผลิต และการกระจายอาหารของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่ ทำให้เกิดการ

ผูกขาดการผลิตอาหารและเกษตรกรต้องตกอยู่ภายใต้ระบบ โดยที่ไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ อีกต่อไป ดังนั้นเกษตรกรจึงต้องแสวงหาแนวทางเพื่อป้องกันและลดผลกระทบที่อาจเกิดกับเกษตรกร เพื่อสร้างฐานการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนบนลำแข้งของตนเอง โดยตระหนักในสิทธิของเกษตรกรและมุ่งเน้นสร้างความมั่นคงทางอาหารให้แก่ตนเอง ดังนั้น การส่งเสริมแนวคิดสิทธิเกษตรกร จึงเป็นแนวทางการสร้างความมั่นคงทางอาหารอีกทางหนึ่ง โดยไม่ให้กลุ่มทุนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเข้ามาผูกขาดปัจจัยการผลิต การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงทรัพยากรสาธารณะอย่างเพียงพอ การประกันความมั่นคงในผลตอบแทนที่ควรได้รับและการส่งเสริมให้เกษตรกรรักษาวิถีการผลิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน โดยตั้งอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการคิดตัดสินใจในประเด็นต่าง ๆ ตามระบอบประชาธิปไตย เพื่อเปิดโอกาสให้เกษตรกร สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมหรือกำหนดทิศทางนโยบายผ่านระบบ และจัดองค์กรต่าง ๆ อันจะนำไปสู่การคุ้มครองและส่งเสริมสิทธิของเกษตรกรอย่างแท้จริง (อุบล อยู่หว่า <http://www.sathai.org/th/news/interested-article-a-issue/item/...> สืบค้นเมื่อ 9/10/2555)

การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ทิศทางการพัฒนา ยังคงยึดหลักคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แผนพัฒนาจึงได้มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรและการผลักดันประยุกต์ใช้ปรัชญาดังกล่าว ดังเช่นการพัฒนาที่ผ่านมา นอกจากนั้นจากการที่สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงภาคเกษตรในระยะยาวและทวีความรุนแรงมากขึ้น ทิศทางที่นำไปสู่การเติบโตของภาคเกษตร ควรให้เกษตรกร มีความเป็นอยู่ที่ดีทั้งเกษตรกรรายย่อย และเกษตรกรเชิงพาณิชย์ ผลิตสินค้าเกษตรอย่างเพียงพอมีความหลากหลายและมีคุณภาพตามความต้องการของผู้บริโภคทั้งภายในประเทศ และต่างประเทศรวมทั้งประชาชนต้องสามารถเข้าถึงอาหารได้อย่างทั่วถึง เพื่อให้ประเทศไทยยังคงครองความสามารถในการค้าสินค้าเกษตร และอาหารในระดับต้น ๆ ของโลกไว้ และมีส่วนช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจของประเทศต่อไป ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่สำคัญซึ่งครอบคลุมการดำเนินงานทุกด้านของภาคเกษตร เป็น การสร้างภูมิคุ้มกันในมิติต่าง ๆ ทางด้านการเกษตร ได้แก่การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร การพัฒนาขีดความสามารถในการผลิต การจัดการสินค้าเกษตร และความมั่นคงด้านอาหาร และการพัฒนาทรัพยากรการเกษตรอย่างมีประสิทธิภาพ สมดุลและยั่งยืน โดยเฉพาะในประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรที่จะได้มุ่งเน้นส่งเสริมให้องค์กรเกษตรกร และ

สถาบันเกษตรกรมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2554 : 47 - 53)

กรมปศุสัตว์มีภารกิจที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ต้องรับผิดชอบการส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์มีการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงเพื่อเพิ่มปริมาณผลผลิตและพัฒนาผลผลิตให้มีคุณภาพสอดคล้องตามความต้องการของผู้บริโภคและตลาด รวมทั้งการสร้างความมั่นคงและยั่งยืนในอาชีพการเลี้ยงสัตว์แก่เกษตรกร โดยพบว่ากว่าร้อยละ 80 ของเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์เป็นเกษตรกรรายย่อย ที่เลี้ยงสัตว์ควบคู่ไปกับการทำการเกษตรประเภทอื่น ๆ ในลักษณะผสมผสาน ผลจากการส่งเสริมพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ของกรมปศุสัตว์ที่ผ่านมาพบว่ามีความอ่อนไหวหลายประการในระบบการทำงาน ที่เป็นอุปสรรคและเป็นสาเหตุให้การทำงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ได้แก่ การขาดความชัดเจนของเป้าหมายในการทำงานร่วมกันทั้งชนิดปศุสัตว์และกลุ่มเกษตรกรที่จะดำเนินการส่งเสริมในแต่ละพื้นที่ การดำเนินการส่งเสริมขาดการบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยจะพบว่าเป็นไปในลักษณะ “ต่างคนต่างทำ ต่างหน่วยต่างเป้าหมาย” กิจกรรมและวิธีการดำเนินการส่งเสริมพัฒนา ส่วนใหญ่เกิดจากแนวคิดของเจ้าหน้าที่และหน่วยงานจากส่วนกลาง โดยไม่ได้มีการศึกษาวิเคราะห์ถึงศักยภาพของพื้นที่ รวมทั้งปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกร ขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกร เข้าลักษณะ “คนทำไม่ได้คิด คนคิดไม่ได้ทำ” นอกจากนี้การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีแก่เกษตรกรมักจะเป็นไปในลักษณะ “สั่งให้จำ สอนให้ทำ บอกให้เชื่อ” จึงพบว่าผลการถ่ายทอดความรู้ไม่สามารถแก้ไขถึงสาเหตุของปัญหาที่แท้จริงได้ เกษตรกรมีความรู้ท่วมหัว แต่ไม่สามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้ เป็นเหตุให้การส่งเสริมพัฒนาอาชีพการเลี้ยงสัตว์สำหรับเกษตรกรรายย่อยเป็นไปด้วยความล่าช้า และไม่สามารถพัฒนาสู่การพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาได้ จึงได้มีการจัดทำยุทธศาสตร์การส่งเสริมพัฒนาการเลี้ยงสัตว์สำหรับเกษตรกรรายย่อยขึ้น โดยดำเนินการครอบคลุมในทุกจังหวัด และให้แต่ละจังหวัดได้กำหนดเป้าหมายชนิดปศุสัตว์ในการส่งเสริมพัฒนาที่ชัดเจน โดยต้องมีกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์รองรับในแต่ละชนิดปศุสัตว์ ในลักษณะ “1 อำเภอ 1 กลุ่มเกษตรกร” และดำเนินการเพื่อให้แต่ละกลุ่มเกษตรกรมีการจัดทำแผนการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์แบบมีส่วนร่วม รวมทั้งร่วมกันดำเนินกิจกรรมขับเคลื่อนแผนสู่การแก้ไขปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการเลี้ยงสัตว์ของตนเองด้วยตนเอง (สำนักพัฒนาการปศุสัตว์และถ่ายทอดเทคโนโลยี กรมปศุสัตว์, 2554 : 1- 43) และได้กำหนดให้มีการขึ้นทะเบียนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยงานของกรมปศุสัตว์ทั้งหมด โดยมอบหมายให้

สำนักงานปศุสัตว์อำเภอเป็นผู้คัดเลือก และเสนอกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่รับผิดชอบ เพื่อขึ้นทะเบียนต่อสำนักงานปศุสัตว์จังหวัด และให้สำนักส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ ทำหน้าที่เป็นสำนักทะเบียน ผลจากการดำเนินงานดังกล่าว พบว่ามีกลุ่มเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียน ระหว่างปี พ.ศ. 2554 - 2556 (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2556) สรุปภาพรวมระดับประเทศ รวมทั้งสิ้น 4,363 กลุ่ม แยกเป็นกลุ่มประเภททั่วไป จำนวน 3,944 กลุ่ม และกลุ่มเกษตรกรประเภทวิสาหกิจชุมชน จำนวน 419 กลุ่ม สำหรับกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่ขึ้นทะเบียนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ภายใต้พื้นที่ความรับผิดชอบของสำนักงานปศุสัตว์เขต 4 จำนวน 12 จังหวัด พบว่ามีกลุ่มเกษตรกรที่ขึ้นทะเบียน รวมทั้งสิ้น 396 กลุ่ม แยกเป็นกลุ่มประเภททั่วไป จำนวน 328 กลุ่ม และกลุ่มเกษตรกรประเภทวิสาหกิจชุมชน จำนวน 68 กลุ่ม (สำนักส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์, 2556 : อัดสำเนา) กรมปศุสัตว์ได้มอบหมายให้สำนักงานปศุสัตว์เขตทั่วประเทศ ทั้ง 9 เขต แต่งตั้งคณะกรรมการ รับผิดชอบประเมินตัวชี้วัด ผลการปฏิบัติงานด้านส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์สำหรับปศุสัตว์จังหวัดประจำปี ในรอบที่ 2 ของตัวชี้วัด จำนวนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่มีความเข้มแข็ง ในพื้นที่จังหวัดเป้าหมาย ซึ่งในปีงบประมาณ 2556 ได้กำหนดประเด็นตัวชี้วัด จำนวน 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกลไกการบริหารกลุ่ม 13 ข้อ 2) ด้านฐานะแสดงความมั่นคงของกลุ่ม 9 ข้อ และ 3) ด้านบทบาทการเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น 4 ข้อ รวมทั้งหมด 26 ข้อย่อย วัดออกมาในรูปผลคะแนนผ่าน ประเด็นการประเมินแบ่งออกเป็น 5 ระดับ คือ ระดับ A ผ่าน ร้อยละ 91-100 (ได้ 24-26 ข้อ) ระดับ B ผ่านร้อยละ 81-90 (ได้ 21-23 ข้อ) ระดับ C ผ่านร้อยละ 71-80 (ได้ 18-20 ข้อ) ระดับ D ผ่านร้อยละ 61-70 (ได้ 16-17 ข้อ) และ ระดับ E ผ่านร้อยละ 0-60 (ได้ 0-15 ข้อ) โดยกำหนดให้ผลการประเมินต้องผ่านเกณฑ์ตัวชี้วัด ซึ่งได้คะแนน ในระดับ D (ร้อยละ 61) ขึ้นไป (กรมปศุสัตว์, 2556 : อัดสำเนา) สำหรับการประเมินกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานปศุสัตว์เขต 4 จาก 12 จังหวัด มีเป้าหมายการประเมิน กลุ่มเกษตรกรรวมทั้งหมด 234 กลุ่ม ผลการประเมินพบว่า กลุ่มเกษตรกรได้ค่าคะแนนประเมินในระดับ A จำนวน 17 กลุ่ม, ระดับ B จำนวน 65 กลุ่ม, ระดับ C จำนวน 61 กลุ่ม ระดับ D จำนวน 84 กลุ่ม และระดับ E จำนวน 7 กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 7.3 , 27.8, 26.0, 35.9 และ ร้อยละ 3.0 ของจำนวนกลุ่มทั้งหมดที่ทำการประเมิน ตามลำดับ สรุปผลการประเมินจำนวนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่ความเข้มแข็ง ผ่านเกณฑ์ประเมิน 227 กลุ่ม ไม่ผ่านเกณฑ์ประเมิน 7 กลุ่ม (สำนักงานปศุสัตว์เขต 4, 2556 : อัดสำเนา)

ดังนั้น จากภาพรวมที่กล่าวมาข้างต้นทางรัฐบาล หรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ไม่รีบดำเนินการหาทางช่วยเหลือกลุ่มเกษตรกร เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการเพิ่ม ประสิทธิภาพการดำเนินงาน ตลอดจนสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรเกษตรกรอย่างจริงจัง จะไม่อาจหลีกเลี่ยงวิกฤตินั้นไปได้ จำเป็นจะต้องช่วยเหลือปกป้อง และสนับสนุนส่งเสริมค้ำจุน เกษตรกรรายย่อยที่ได้รวมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็งพัฒนาให้ยั่งยืนอย่าง แท้จริง โดยให้มีรายได้ มีความมั่นคงทางอาหาร สามารถอยู่อย่างมีความสุขในสังคมไทย เพื่อให้ประกอบอาชีพด้วยความภาคภูมิใจ เหมือนเช่น เกษตรกรในหลาย ๆ ประเทศ ซึ่งจาก การติดตามประเมินผลการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในระดับเขต ของสำนักงาน ปศุสัตว์เขต 4 ปีงบประมาณ 2556 ที่ผ่านมา พบว่าเมื่อรวมกลุ่มเกษตรกรที่ไม่ผ่านเกณฑ์ ประเมินได้คะแนนในระดับ E กับกลุ่มที่ผ่านเกณฑ์ประเมินเพียงในระดับเบื้องต้น ซึ่งเป็นกลุ่ม ส่วนมากในระดับ D และกลุ่มที่มีผลการประเมินสูงขึ้นเล็กน้อยในระดับ C รวมเป็น 152 กลุ่ม (ร้อยละ 65) นับว่ามีจำนวนค่อนข้างสูงเกินกว่าครึ่งของกลุ่มเกษตรกรทั้งหมด ที่มีความจำเป็น จะต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรอย่างเร่งด่วน และ ถึงแม้ว่ากลุ่มที่ผ่านเกณฑ์การประเมินในแต่ละระดับแล้วก็ตาม ซึ่งยังไม่ได้บ่งบอกถึงสาเหตุ หรือปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกร ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะ ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาค ตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน” มีข้อประเด็นปัจจัยเชิงสาเหตุอะไรบ้างที่ทำให้การดำเนินงาน ของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์มีความเข้มแข็งและประสบผลสำเร็จ จากนั้นจะทำการทดลองและ ประเมินรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ซึ่งผลการศึกษาที่ได้จะ นำไปประกอบ เป็นข้อเสนอแนะ ในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยง สัตว์ของกรมปศุสัตว์ และเพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ให้ สามารถพึ่งพาตนเองได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ประกอบ อาชีพได้อย่างมั่นคง และยั่งยืน อีกทั้งยังสามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนากลุ่มอาชีพ ประเทศอื่น ๆ ได้ต่อไป

คำถามการวิจัย

1. มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์
2. รูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่เหมาะสมเป็น

อย่างไร

3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์
เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
2. เพื่อศึกษาการสร้างรูปแบบจำลองการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน
3. เพื่อศึกษาการทดลองใช้และประเมินรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

สมมติฐานการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัย ได้นำมากำหนดเป็นสมมติฐาน ดังนี้

1. ปัจจัยที่มีผลทางตรงและทางอ้อมต่อการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คือปัจจัยด้านผู้นำ ด้านคณะกรรมการ ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการเรียนรู้ ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการเงินและทุน ด้านการบริหารจัดการ ด้านการสื่อสาร และปัจจัยด้านการสร้างแรงจูงใจ
2. หลังจากการทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นแล้ว กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์มีความเข้มแข็งในการดำเนินงานดีขึ้น

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย ผู้วิจัย ได้กำหนดขอบเขต ไว้ดังนี้

1. พื้นที่เป้าหมาย เป็นการศึกษาเฉพาะกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่อยู่ภายใต้พื้นที่ความรับผิดชอบของสำนักงานปศุสัตว์เขต 4 จำนวน 12 จังหวัด โดยได้ขึ้นทะเบียนกลุ่มไว้กับกรมปศุสัตว์ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่ผ่านการประเมินมีความเข้มแข็งในการดำเนินงานแต่ละระดับ และกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่ไม่เข้มแข็ง ตามหลักเกณฑ์ของกรมปศุสัตว์ จำนวน 396 กลุ่ม

2. ขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาดำเนินการ การวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 เป็นลักษณะการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ดำเนินการระหว่าง วันที่ 20 กันยายน - 31 ธันวาคม 2556

ระยะที่ 2 เป็นลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ดำเนินการระหว่าง วันที่ 20 มกราคม - 10 กุมภาพันธ์ 2557

ระยะที่ 3 เป็นลักษณะการวิจัยเชิงทดลอง (Experimental Research) แบบกึ่งทดลอง เพื่อทดลองใช้รูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ คือ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่ได้รับการประเมินผ่านความเข้มแข็งในระดับเบื้องต้น ตามหลักเกณฑ์ของกรมปศุสัตว์ ปี 2556 เป็นระดับที่ต้องเร่งปรับปรุง คือ ระดับ D (ร้อยละ 61- 70) ดำเนินการระหว่าง วันที่ 10 กุมภาพันธ์ - 20 มิถุนายน 2557

3. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

3.1.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 1

1) ประชากร ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมปศุสัตว์ ในระหว่างปี พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2556 (ข้อมูล ณ เดือน ธันวาคม 2556) จำนวน 396 กลุ่ม (สำนักส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ กรมปศุสัตว์. 2556 : อัดสำเนา)

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่ได้ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมปศุสัตว์ในระหว่างปี พ.ศ. 2554 - พ.ศ. 2556 จำนวน 200 กลุ่ม โดยเลือกแบบหลายขั้นตอนกับกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

3.1.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

1) ตัวแปรอิสระ ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ได้แก่

1.1) ด้านผู้นำ

1.2) ด้านคณะกรรมการ

1.3) ด้านการมีส่วนร่วม

1.4) ด้านการเรียนรู้

1.5) ด้านการผลิต

1.6) ด้านการตลาด

1.7) ด้านการเงินและทุน

2) ตัวแปรคั่นกลาง ซึ่งเป็นปัจจัยเชิงเหตุ และผล คือ

2.1) ด้านการบริหารจัดการ

2.2) ด้านการสื่อสาร

2.3) ด้านการสร้างแรงจูงใจ

3) ตัวแปรตาม ซึ่งเป็นผลลัพธ์ คือ ความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ได้แก่ ด้านกลไกการบริหารกลุ่ม ด้านฐานะแสดงความมั่นคงของกลุ่ม และด้านบทบาทการเชื่อมโยงกับองค์กรท้องถิ่น และหรือหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง

3.2 กลุ่มตัวอย่างเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 2

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนา กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ และตัวแทนกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ จำนวน 30 คน ใช้การเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

3.3 กลุ่มทดลองและตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ระยะที่ 3

3.3.1 กลุ่มทดลองเป็นกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ที่ได้รับการประเมินผ่านความเข้มแข็งในระดับเบื้องต้น ตามหลักเกณฑ์ของกรมปศุสัตว์ ปี 2556 เป็นระดับที่ต้องเร่งปรับปรุง คือ ระดับ D (ระดับพอใช้) ได้แก่ 1) กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อบ้านขาว ตำบลบ้านขาว อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 2) กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุน โนนธาตุ ตำบลหายโศก อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี 3) กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงกระบือบ้านสามขา ตำบลบ้านโปร่ง อำเภอศรีธาตุ จังหวัดอุดรธานี 4) กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่อ่วงบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม 5) กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่อ่วงบ้านหัวจัว ตำบลกุดไสี้อ้อ อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม 6) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผู้เลี้ยงสัตว์บ้าน เก่าน้อยป่าชาด โนนเพ็กพัฒนา ตำบลหนองบัวแก้ว อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม 7) กลุ่มเลี้ยงสัตว์โคกสว่าง (โคเนื้อ) ตำบลคอนนิม อำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น 8) กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่พื้นเมืองหนองน้ำขุ่นเหนือ ตำบลบ้านหัน อำเภอโนนศิลา จังหวัดขอนแก่น และ 9) กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นเมืองโพธิ์ชัย ตำบลโพธิ์ชัย อำเภอโคกโพธิ์ชัย จังหวัดขอนแก่น

3.3.2 ตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

ผู้เลี้ยงสัตว์

1) ตัวแปรอิสระ คือรูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานกลุ่มเกษตรกร

ผู้เลี้ยงสัตว์

2) ตัวแปรตาม คือความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกร

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. การพัฒนาการดำเนินงาน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงกิจกรรม วิธีการ โครงการ หรือแนวทางการดำเนินงานจากสภาพเดิมไปสู่สภาพใหม่ที่ก้าวหน้าหรือเป็นไปในทางบวก โดยอาศัยวิธีการหรือกระบวนการที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดเอาไว้

2. กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ หมายถึง เกษตรกรรายย่อยผู้ซึ่งประกอบอาชีพด้านการเลี้ยงสัตว์ในชุมชนหรือท้องถิ่น ได้รวมตัวกันจัดตั้งเป็นกลุ่มผู้เลี้ยงสัตว์ขึ้น และขอขึ้นทะเบียนกลุ่มไว้กับกรมปศุสัตว์ เพื่อรองรับการพัฒนา ทั้งที่เป็นกลุ่มจดทะเบียนอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ โดยสมาชิกในกลุ่มมีการร่วมกันดำเนินการเกี่ยวกับการผลิต บริหารจัดการ และการรับผลประโยชน์

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน หมายถึง จังหวัดที่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน 12 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ เลยหนองบัวลำภูหนองคาย บึงกาฬ นครพนม สกลนคร และจังหวัดมุกดาหาร

4. กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่มีความเข้มแข็ง หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ที่ได้คะแนนผลการประเมินการดำเนินงานตั้งแต่ระดับ D ผ่านร้อยละ 61 ขึ้นไป ตามหลักเกณฑ์การประเมินตัวชี้วัดด้านส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ รอบที่ 2 ของกรมปศุสัตว์ ปี พ.ศ. 2556

5. กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ที่ไม่มีความเข้มแข็ง หมายถึง กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ที่ได้คะแนนผลการประเมินการดำเนินงานต่ำกว่าระดับ D ไม่เกินร้อยละ 60 ตามหลักเกณฑ์การประเมินตัวชี้วัดด้านส่งเสริมและพัฒนาการปศุสัตว์ รอบที่ 2 ของกรมปศุสัตว์ ปี พ.ศ. 2556

6. ปัจจัยในการดำเนินงาน หมายถึง ปัจจัยที่มีผลต่อความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ประกอบด้วย

6.1 ด้านผู้นำ หมายถึง ผู้นำของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ที่ได้รับการยอมรับนับถือ และให้ความไว้วางใจที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับสมาชิกกลุ่ม เช่นหัวหน้ากลุ่มหรือประธานกลุ่ม

6.2 ด้านคณะกรรมการ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่เป็นตัวแทนของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ซึ่งได้รับการคัดเลือกหรือแต่งตั้งจากสมาชิกกลุ่ม ให้ทำหน้าที่ในการบริหารงานตามหน้าที่รับผิดชอบที่ได้รับมอบหมาย

6.3 ด้านการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ตั้งแต่การคิดวิเคราะห์ การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการติดตามประเมินผล ที่ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ประสบผลสำเร็จ

6.4 ด้านการเรียนรู้ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้นำกลุ่ม สมาชิกกลุ่มเกษตรกร รวมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ทั้งภาครัฐและเอกชน

6.5 ด้านการผลิต หมายถึง การวางแผนในการผลิต การกำหนดคุณภาพ และการตรวจสอบคุณภาพ และตลอดจนการปรับปรุงพัฒนาการผลิตสินค้าปศุสัตว์ให้มีประสิทธิภาพ

6.6 ด้านการตลาด หมายถึง กระบวนการวางแผนเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์สินค้าปศุสัตว์ การตั้งราคา การจัดจำหน่าย การประชาสัมพันธ์ส่งเสริมการขายสินค้า เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริโภค และการบรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม คือผลตอบแทนที่เป็นกำไร

6.7 ด้านการเงินและทุน หมายถึง เงินที่นำมาใช้จ่ายในการดำเนินกิจการให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยจะต้องพิจารณาถึง การวางแผน และการบริหารจัดการด้านการเงินในการจัดสรรเงินทุนดำเนินกิจการของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์

6.8 ด้านการบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ที่มีการกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ การจัดโครงสร้างกลุ่ม กฎระเบียบ บทบาทหน้าที่ทั้งผู้นำและสมาชิก มีส่วนร่วมกันในการตัดสินใจในการวางแผนการผลิต การกำหนดราคา การจัดจำหน่าย การติดต่อประสานงาน การแก้ไขปัญหาและการพัฒนา

6.9 ด้านการสื่อสาร หมายถึง กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารระหว่างกันของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ และการสื่อสารภายในระหว่างผู้นำกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่มกับสมาชิกภายในกลุ่มของตนเอง

6.10 ด้านการสร้างแรงจูงใจ หมายถึง การที่สมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าโดยจงใจให้กระทำ หรือปฏิบัติงานต่าง ๆ ด้วยความกระตือรือร้น สำเนียงรับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ เพื่อให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีบรรลุจุดประสงค์บางอย่าง ซึ่งพฤติกรรมที่เกิดจากการจูงใจนั้นเป็นพฤติกรรมที่มีใช่เป็นเพียงการตอบสนองสิ่งเร้าปกติธรรมดา โดยเกิดขึ้นจากกระบวนการกลุ่ม

7. ความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ หมายถึง ความสามารถในการดำเนินกิจการของกลุ่มตนเอง คือ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ให้มีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคง ซึ่งวัดได้จากผลการประเมินระดับการปฏิบัติในการดำเนินงาน ได้แก่ ด้านกลไกการบริหารกลุ่ม ด้านฐานะแสดงความมั่นคงของกลุ่ม และด้านบทบาทการเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในการดำเนินงาน โดยแสดงให้เห็นถึง โครงสร้าง กระบวนการ วิธีการในการบริหารจัดการ และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่เป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้ง

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้องค์ความรู้เพื่อนำมาสร้างสารสนเทศเกี่ยวกับปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์
2. ได้รูปแบบการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ สามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ ให้มีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในพื้นที่ทำการศึกษาวิจัย
3. สามารถเป็นตัวอย่างต่อการพัฒนาการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ และกลุ่มอื่น ๆ ได้นำรูปแบบไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานกลุ่มให้มีประสิทธิภาพในการบริหารจัดการ ซึ่งจะส่งผลการพัฒนาสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืน ทำให้เกษตรกรรายย่อยมีความมั่นคงในชีวิต ทรัพย์สินและมีคุณภาพชีวิตดีขึ้น